

AVRUPA BİRLİĞİ'NİN TÜRKİYE'YE YÖNELİK YAPTIRIM POLİTİKASININ İFLASI

Büyükelçi (E) Selim Yenel
Global İlişkiler Forumu İcra Komitesi Başkanı

Son haftalarda uzun bir aradan sonra kamuoyunda ve medyada Türkiye – Avrupa Birliği ilişkileri artan şekilde tartışılmaya başlandı. Bunun başlıca nedeni özellikle Doğu Akdeniz'deki faaliyetler nedeniyle Türkiye'ye yönelik yaptırımlardan söz edilmesidir. Esasında Temmuz 2016'daki darbe teşebbüsünden beri ilişkiler daha da kötüye giderek Türkiye'ye karşı yaptırımlar arttı. Diğer bir deyişle 10 – 11 Aralık tarihlerindeki AB Zirvesi bildirisinde Türkiye'ye yönelik açıklanan tutum ilk kez görülmüyor.

Bunun nedenlerine inmeden önce yaptırımın ne demek olduğuna bakalım. Genel anlamıyla yaptırım yasaya, kurala karşı yapılmış olan aykırı davranışlara verilen ceza olarak tanımlanmaktadır. Kısacası yapmak istemediğiniz bir davranışı veya almak istemediğiniz bir kararı zorla yaptırmak diye de özetlenebilir. AB bugüne kadar otuz dört ülkeye karşı yaptırım uyguladı. Bunların yarısı Birleşmiş Milletlerin almış olduğu yaptırımlara uymak şeklindedir. Adaylar arasında AB'nin yaptırım uyguladığı tek ülke Türkiye'dir.

Türkiye 1999 yılı sonunda AB'ye aday olduğundan beri AB'nin müktesebatını üstlenmeyi kabul etti. Yani, temel Avrupa Birliği antlaşmalarında ve diğer yardımcı hukuk kaynaklarında (tüzük, karar, yönerge vs.) yer alan kural ve buna benzer hususları kendi hukuk sistemimize uyarlamayı benimsedi. Nihayet sonuçta üye olmak vardı. Ancak bu düzen Güney Kıbrıs Rum Yönetiminin 2004 yılında AB'ye üyeliğe kabul edilmesiyle bozulmaya başladı.

Türkiye'ye yönelik AB yaptırım kararlarının çoğu Kıbrıs meselesi nedeniyle alındı. 2004 yılında Türkiye ile üyelik müzakerelerinin başlama kararının kabul edilmesinin koşullarından biri Ankara Anlaşmasının ve bunun doğal uzantısı olan Gümrük Birliği'nin 2004 yılında AB'ye üye olan ülkeleri de kapsamıydı. Bunu için bir Ek Protokol imzalandı. Ancak Türkiye bu Ek Protokolün Güney Kıbrıs'tan doğrudan gelen malları kapsamayacağını ilan etti. AB bunun tüm üyelere eksiksiz bir şekilde uygulanmasını talep etmesine rağmen bu istek gerçekleşmeyince, Aralık 2006'da AB Konseyi, ilk yaptırım kararını aldı. Üyelik müzakerelerinden sekiz faslın açılmamasına ve Komisyon tarafından Türkiye'nin Ek Protokolü tam olarak uyguladığı teyit edilinceye kadar da bütün faslların geçici olarak kapanmamasına karar verdi. Türkiye tutumunu sürdürünce bu kez Güney Kıbrıs 2009'da altı faslın daha açılmasına engel koydu ama bu AB'nin değil Güney Kıbrıs'ın tek taraflı bir kararıydı.

Müzakerelere ilişkin sıkıntılar sadece Kıbrıs nedeniyle çıkmadı. Ayrıca Fransa ve bir ara Almanya da çeşitli nedenlerle engeller koydu. Ama sonuçta bunlar AB çapında yaptırım sayılmayabilir. Esas yaptırımlar 2016'dan sonra başladı. Göç krizinin önlenmesi için varılan 18 Mart 2016 mutabakatı müzakere fasllarının geliştirilmesini, vize muafiyetinin hızlandırılmasını, Gümrük Birliği'nin güncellenmesini, Zirvelerin düzenli yapılmasını öngörüyordu. Ancak Aralık 2016'da AB, Türkiye'deki siyasi durum, yani FETÖ ile mücadele

çerçevesinde insan hakları, demokrasi ve hukukun üstünlüğü uygulamalarındaki gerilemelere işaret ederek yeni fasılların açılmayacağına hükmetti.

Yaptırımların alanı 2018'den sonra daha da genişledi. Haziran 2018'de AB, mevcut koşullar altında (insan haklarındaki durumu kastederek), Türkiye'nin AB'den gittikçe uzaklaştığını ve dolayısıyla yürütülen katılım müzakerelerinin fiilen durma noktasına geldiğini vurgulayarak, bundan sonra bir faslın açılmasının ya da kapatılmasının mümkün görünmediğini tekrarladı ve ayrıca Gümrük Birliği'nin güncellenmesine yönelik ilave çalışmalar yapılmasının hâlihazırda öngörülmediğini açıkladı.

Kıbrıs meselesi ilişkileri etkilemek bakımından hiçbir zaman eksik kalmadı. Doğu Akdeniz'deki faaliyetler nedeniyle Temmuz 2019'da AB bu kez kapsamlı yaptırım kararları aldı.

Bu çerçevede AB:

- Türkiye ile yürütülen "Kapsamlı Hava Taşımacılığı Anlaşması" müzakerelerini durdurmayı,
- Türkiye – AB Ortaklık Konseyi'nin yanı sıra diğer (siyasi, ekonomik, enerji, ulaştırma konularında) Türkiye-AB Yüksek Düzeyli Diyalog toplantılarını bir süreliğine askıya almayı,
- 2020 yılı için Türkiye'ye yönelik katılım öncesi mali yardımı azaltmayı ve Avrupa Yatırım Bankasına, başta devlet destekli olmak üzere Türkiye'ye borç verme faaliyetlerini gözden geçirme çağrısında bulunmayı kararlaştırdı.

AB, ayrıca, Kasım 2019'da, Türkiye'ye karşı hedeflenen tedbirlere ilişkin bir çerçeve kararı kabul ederek, Şubat 2020'de, söz konusu yaptırımlar çerçevesi dâhilinde iki Türk vatandaşını yaptırım listesine ekledi.

Tekrarlamak pahasına özetle, ya Kıbrıs, ya da Türkiye'deki adalet ve temel hakların durumu gibi nedenlerle AB, önce müzakerelerin bir kısmını, daha sonra hepsini engelledi, Gümrük Birliği'nin güncellenmesini durdurdu, mali yardımların azaltılmasına karar verdi ve diyalog yollarını kapadı.

Ancak AB'nin bu kararları Türkiye'nin politikasını değiştirmesine yol açmadı, bilakis güvensizlik ve karşılıklı suçlamaları arttırdı. Özellikle Güney Kıbrıs ve onu destekleyen bazı ülkelerin politikalarına arka çıkarak dengeli davranamadı ve itimat kalmadı.

Netice itibarıyla, yaptırımların genelde istenen sonucu vermediği bir kez daha saptandı. İşte bu yüzden AB, geçtiğimiz Ekim ayında bu kez kısmi bir havuç uzattı. "Başta Gümrük Birliği ve ticaretin kolaylaştırılması olmak üzere, insani temaslar, üst düzey diyalog ve 2016 AB – Türkiye Bildirisi uyarınca göç konularına ilişkin işbirliğinin devam ettirilmesi konularının yer alacağı pozitif bir siyasi AB – Türkiye gündeminin hayata geçirilmesi" çağrısında bulundu. Ancak bunu yaparken yine "Yunanistan ve Kıbrıs'a yönelik yasadışı faaliyetlerin durdurulması yönünde yapıcı çabaların sürdürülmesi halinde" şeklinde bir şart koydu.

Geçen haftaki AB Zirvesine dönecek olursak, yukarıda da izah edildiği gibi AB'nin elinde Türkiye'yi rahatsız edecek malzeme kalmadığından topu deyim yerindeyse taca atarak, Ekim

Zirvesindeki teklifini yineledi ve önümüzdeki Mart ayına kadar karar almak için kendine süre verdi. Zirve sonuçlarında en önemli yenilik Türkiye'ye yönelik sorunları ve Doğu Akdeniz'deki durumu AB'nin ABD ile koordine etme ihtiyacında olduğunu duyurmasıdır. Bu esasında AB'nin zafiyetini göstermekte olup, Türkiye üzerinde baskı imkânının kalmadığının itirafıdır.

Zirve sonuçları incelendiğinde orada yazılanlardan ziyade bazı eksik noktalar da dikkat çekmektedir. Uzun bir süredir AB Zirve bildirimlerinde Türkiye'nin aday ülke olduğuna dair bir ifade bulunmamaktadır. Ne Ekim Zirvesinde, ne de geçen haftaki Zirve sonuçlarında üyelik müzakerelerinin bahsi dahi geçmedi. Hâlbuki ilişkilerde bir ilerleme bekleniyorsa esas bu havucun gösterilmesi gerekirdi. En azından ifade edilmesi doğru olurdu. Öyle bir niyetin artık kalmadığı görülüyor. Bu durum karşısında Türkiye'nin de kendini AB'nin kurallarına bağlı hissetmesi için herhangi bir nedeni kalmamaktadır.

Üyelik olsun olmasın, Türkiye – AB ilişkilerinin karşılıklı saygı içinde belirli bir seviyeye oturması gerekir. İlişkilerin düzelmesi için karşılıklı adımlara ihtiyaç var. Yunanistan ve Güney Kıbrıs tahrik etmezse Türkiye de ona göre davranacaktır. Öte yandan, Türkiye de, adalet alanında duyurduğu reformları, başta AİHM kararları olmak üzere, bir an önce uygulayarak göstermelidir. Küçük ama sağduyulu adımlarla başlanırsa gergin havayı dağıtma imkânı doğacaktır. Aksi takdirde bu kez “kim kimi kaybetti” gibi tartışmalar başlayacak ve ilişkilerin düzelmesi için mucizeye ihtiyaç olacaktır.